

Vrijzinnige cultuur in het klooster van Ter Apel 1830-1930

Vrijzinnigheid in Groningen

De vrijzinnigheid is onlosmakelijk verbonden met de geschiedenis van Noord-Nederland in de negentiende eeuw. Toch heeft deze stroming betrekkelijk weinig over zichzelf geschreven, althans weinig dat in de lokale historiografie is beklijfd. De protestantse orthodoxie en de sociaaldemocratie van Groningen zijn in dat opzicht veel productiever geweest. De gereformeerden hebben in een lange reeks van gedenkboeken het verhaal verteld van de exodus uit een kerkelijk leven waarin niet de Schrift maar de Verlichting de toon aangaf.¹ De late achttiende en de vroege negentiende eeuw figuren daarbij als een periode van verval, tussen de bloeiperiode van de calvinistische Republiek in de zeventiende en het calvinistische Réveil rond het midden van de negentiende eeuw. De voor Groningen tussen 1880 en 1980 belangrijke socialistische geschiedschrijving toont meer waardering voor het streven naar rationaliteit, maar ook volgens haar liep de vrijzinnigheid dood.² Het logische eindstation in deze optiek was niet een liberaal christendom, maar de onkerkelijkheid. Deze beoordelingen zijn in de meest recente *Geschiedenis van Groningen* nog duidelijk waarneembaar. Bij de beschrijving van het protestantisme in de 19^e eeuw komt vooral de Afscheiding prominent naar voren, conform het gereformeerde standpunt.³ In de hoofdstukken over de twintigste eeuw lijkt het alsof het christendom, en dan zeker de vrijzinnigheid, gaandeweg uit Groningen verdwijnt – conform de socialistische prognose.⁴ Een vrijzinnig zelfbeeld als dat van J. Reitsma en J. Lindeboom⁵ heeft zelfs de literatuurlijst van de *Geschiedenis van Groningen* niet gehaald.

Toch bestaan in Groningen protestantse gemeenten wier signatuur noch overeenkomt met de orthodox-protestantse benadering, noch met de socialistische. Anders dan Afscheiding en Réveil deden ervaren zij de doorwerking van Verlichting en openbaar onderwijs in de vroege negentiende eeuw niet als bedreigend maar verrijkend.

¹ Als willekeurig voorbeeld uit vele: J. Bijleveld e.a., *Gedenkboekje van de gereformeerde kerk te Aduard, uitgegeven ter gelegenheid van haar honderd-jarig jubileum 1850-1950*, Aduard 1950, 6. Daarin een terugblik op de door God bewerkstelligde verlossing uit 'onschriftuurlijke vrijheid, waarin allerlei wind van leer aan Zijn gemeente mocht worden verkondigd'.

² Cf. Geert Bruintjes, *Socialisme in Groningen 1881-1894*, Amsterdam 1981.

³ Jonn van Zuthem, 'Een samenleving met schakeringen', in: M.G.J. Duijvendak e.a. (red.), *Geschiedenis van Groningen III (nieuwste tijd – heden)*, Zwolle 2009, 123-206.

⁴ Doeko Bosscher, 'Groningen ontdekt zichzelf', in: idem, 301-394.

⁵ J. Reitsma en J. Lindeboom, *Geschiedenis van de Hervorming en van de Hervormde Kerk der Nederlanden*, door mij geraadpleegd